

Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

- 1) ՏԱՇԵԱՆ, հ. Յակոբոս, Մխիթարեան ուխտէն.—Յուլացակ հայերէն ձեռագրաց Կայսերական Մատենադարանի ի Վիեննայ:—Վիեննա, 1891 թ., Մխիթարեան տպ., մեծադիր, 49 էջ:
- 2) ԳԱԼԵՄԲԵՐԵԱՆ, հ. Գրիգորիս վ. Մխիթարեան ուխտէն.—Յուլացակ Հայերէն ձեռագրաց արքունի Մատենադարանին ի Միւնխէն.—Վիեննա, 1892 թ., Մխիթարեան տպարան: Մեծադիր, 37 էջ:

Երեք տարի առաջ, 1891 թականին, Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութիւնը սկիզբ դրեց հակական ուսմունքների համար միշտ կարևոր հրատարակութեան: Գործը կոչւում է «Մալր ցուցակ ձեռագրաց, հրատարակեալ ի Մխիթարեան Միաբանութիւնէ»: Վիեննայի միաբանութիւնը ալը նպատակով պիտի դիմէր ծանօթ բոլոր ժողովածուներին, ալն մատենադարաններին, ուր հակական ձեռագիրներ կան և իւրաքանչիւր ժողովածուի ցուցակը առանձին տետրակներով հրատարակէր: Ամեն մի պետութեան մէջ գտնւած գրադարանների հակական ձեռագիրների ցուցակները ի մի ժողովւած՝ պէտք է կազմեն հատորներ: Այսպիսով առաջին հատորի մէջ կը մտնեն Աւստրիայի մէջ գտնւած գրադարանների ցուցակները,

երկրորդ հատորի մէջ՝ Գերմանիայի գրադարաններինը, երկրորդը՝ Խուսիայինը, ապա Ֆրանսիայինը, Անգլիայինը և այլն:

Հրատարակութիւնների ալը շարքի առաջին նմուշը տրւեց Յակոբոս վարդապետ Տաշեանի ձեռքով պատրաստած ցուցակով, որ վերաբերում է Վիեննայի կայսերական մատենադարանի հակական ձեռագիրների ժողովածուին:

Ալը առաջին հրատարակութիւնը պէտք է կազմի առաջին հատորի (Աւստրիա) առաջին տետրը: Յաջորդ տարին, 1892 թականին, լոյս տեսաւ երկրորդ հատորի (Գերմանիա) առաջին տետրը, Միւնխէնի արքունի մատենադարանի հալոց ձեռագիրների ցուցակը, գործ հ. Գրիգորիս վարդապետ Գալէմբերեանի, նոյն Մխիթարեան ուխտից: Գորան

պէտք է լաջորդէր Պետերբուրգի համալսարանի հալերէն լեզւի պրոֆեսոր պ. Մառ'ի աշխատութիւնը, որ պիտի ներկայացնէր Պետերբուրգի ալ և ալ հաստատութիւնների մէջ դռնւած հակական ձեռագիրների ցուցակը: Անգլիայի բոլոր հայ ձեռագիրների ցանկը կազմելու լաճն է առած Ս. Բ. Պարոնեան, Հռովմիքը՝ Յովհ. Բ. Միսքեան՝ Հռովմի Ուրբանեան դպրոցի հալերէն հալերէն լեզւի ուսուցչապետը, և ալլն:

Վիեննայի Մխիթարեանների լղացած միտքը շատ լաջողակ պէտք է համարել. որ ալ գործը մի նոր զարկ է տալու հակական ուսմունքների՝ կասկած չի կարող լինել:

Զպէտք է կարծել, սակալն, թէ բոլոր ցուցակագրած ձեռագիրները ուսումնական կամ գեղարեստական արժէք ունեն, Ոչ, բալց ցուցակագրելու համար ալ անպալման չի պահանջում Յալտի կացուցանել ալն բոլորը ինչ կալ—արժէքաւոր թէ անարժէք—ահա խնդիրը, և Վիեննայի Մխիթարեանները իրանց ալք նոր ձեռնարկութիւնով կը հասնեն առաջադրած նպատակին: Անկասկած է նաև, որ շատ ձեռագիրների, որոնք մինչ ալժմ մասնաւոր անձերի մօտ պահւած են, անպալտ մնալով ընդհանրութեանը, ալժմ լոյս աշխարհ կը բերեն՝ ցուցակագրութեան արժանանալու համար: Դորանով ճանապարհ կը հարթւի որ ալք մասնաւոր սեփականութիւնները մատենադարաններ մտնեն, որը ձրիբար, որը աժան և որը թանկ գնով նալած բովանդակութեան:

Վիեննայի Մխիթարեանները

սկսել են իրանց գործը ալն գրատներից, որոնք իրանց մօտիկ են, նալա Վիեննայի կալսերական գրատներից, ապա Միւնխենից: Եւ համեմատաբար միւս մեծ քաղաքների հակական ձեռագիրների ժողովածուների հետ՝ Վիեննայի կալսերականը և Միւնխենի աբքունական գրատունը անհամեմատ շատ աղքատ են: Եւ ոչ միալն ձեռագիրների թւով նօքա աղքատ են, ալ և եղածների բովանդակութիւնով: Վիեննայի կալս. գրադարանի 28 ձեռագիրներից գէթ 13 հատը, ասում է հ. Տաչեան իւր լառալարանի մէջ, մատենագրութեան համար աննշան է (Մալտոցների, ժամագրքեր, Ձեռնադրութեան գրքեր, ձալոցներ, Շարակնոց, Սաղմոսարան, Պատարադամատոլց), մնացեալներից 5-ը եկեղեցական մատենագրութեան համար մի փօք կարեւորութիւն ունեն, ալն է՝ մի Յալսմաւորք ալ և ալ հետաքրքրական կտորներով, մի ժամագիրք որ հալալեզու քարոզիչների ժամակարգութիւն է, երկուսը Սաղմոսներ են, որոնք թարգմանութիւններ են հալերէնից տաճկերէն և թաթարերէն, թէև տրիօրէն կատարած. մի Ասուածաշունչ, որ հ. Տաչեան շատ գնահատելի է համարում գլխաւորապէս իւր կատարելութեան համար, որով շատ մ'ալ գրութիւնք ալ ունի իւր մէջ, ի մասնաւորի կտակք Յրկոտասան Նահապետաց անլաւերականը լի և անթերի:

Խակալէս արժէք ունեցող Վիեննայի կալսերական մատենադարանի մէջ 6 ձեռագիր է հալւում հ. Տա-

շեան. նոցանից մէկը՝ համեմատութիւն է Աստուածաշնչի տպագրութեան՝ Երուսաղէմ գտնւած հալ ձեռագիրների հետ. երկրորդը՝ հաւաքածու է ալլ և ալլ բառարանների. երրորդը՝ հաւաքածու է Շնորհալու, Եփրեմի, Մանդակունու և ալլոց գործքերի. չորրորդը՝ ժողովածու է նկարների, ժամանակագրական տեղեկութիւններով և ալլն. վերջապէս հինգերորդը՝ Լակրոզի գործքերն են, ընդօրինակութիւններ են, թարգմանութիւններ լատիներէն և ծանօթութիւններ:

Վիեննայի կալսերական մատենադարանի ձեռագիրները անշահակ են նաև զարդագծերի և մանրանկարների կողմից. հազիւ մի քանիսն մանրանկարներ ունեն և այն՝ ոչ շատ լուջող:

Գալով ձեռագիրների հնութեանը, ալդ ձեռագիրների մէջ հնագոյնը 1334 թւականից է, իսկ նորագոյնը՝ 1795 թւականից. ամենամեծ մասը 17-րդ դարից է:

Արժանատւութեան կողմից աւելի կարևոր չեն նաև Միւնխէնի արքունական և պետական գրադարանի հալական ձեռագիրները, որոնց ցուցակը կազմել է հ. Գ. Գալէմքերեանը: Ալդ մատենադարանի 30,000 ձեռագիրների մէջ՝ հալականները միայն 21 հատ են, որոնցից հազիւ ինը իսկական ձեռագիրներ են, մնացեալը՝ ընդօրինակութիւններ են. եւ ժողովողի վկայութեամբ՝ նոցանից հազիւ մի քանիսն հին մատենագրութեան և գեղարւեստի համար նշանակութիւն ունին: Ալդ ձեռագիրներից հնագոյնը 1278 թւականից է,

նորագոյնը 1827 թւականից. մնացածների մէջ հինգը 18-րդ դարից է. եւ հ. Գալէմքերեանի ալս ցուցակը՝ երկրորդն է ալդ մատենադարանի հալ ձեռագիրների նկատմամբ: Միւնխէնի ալդ մատենադարանի ձեռագիրների ընդհանուր ցուցակի մէջ 1875 թւին Բերլինի հանգուցեալ պրոֆեսոր Պետերման կազմեց քսան հալերէն ձեռագիրների ցուցակը, որին լաջողում է ահա հ. Գալէմքերեանի ալս մանրամասն ցուցակը. ալդտեղ հաշւի չեն քառնում այն, որ ալդ ձեռագիրներից երեք հատի մասին գեղարւեստական տեսակէտից գրեց 1866 թւին Գ. Բովակիւմ Զիգհարտ:

Վիեննայի Միխիթարեան միաբանութեան ձեռնարկած ալս գործի կարևորութիւնը, սակայն, չի կախւած ցուցակագրած ձեռագիրների մեծ արժէքից. ցոյց տալ այն՝ ինչ կալ—խնդիրը զորանում է. թող որ ամենքը կարողանան ալդ հեշտ ձեռք բերելի ցուցակներից իմանալ թէ ինչ գրադարանում ինչ բովանդակութեամբ ձեռագիր կալում գրած, և որ ժամանականից—ահա լուծելու խնդիրը: Աւելացնենք զորա վրալ այն, որ ցուցակները կազմւած են եւրոպական մատենադարանների ցուցակների ձևով, մաքուր և խնամքով. ամեն ձեռագրի մասին տրւած են մանրամասն տեղեկութիւններ, կարևորագոյն կտորների քաղածներ, զարդերի և գրչագրերի արտանկարներ և ալլն, և ալդ լոյրը հրատարակւած լաւագոյն տպարանում, ինչ ունեն հալերը առհասարակ:

Մի նկատողութիւն սակայն Ամեն ձեռագրի արտաքին նկարագրութեան վերաբերեալ տեղեկութիւնների նկատմամբ նպատակաւարմար է որ կատարելապէս միակերպ չաջորդականութիւն պահպանւած լինի Պարզեւք, Ամեն ձեռագրի համար տրւում են տեղեկութիւններ՝ մեծութեան մասին, գիրքի, թղթի, թերթերի և էջերի թւի, կազմի, հնութեան, գրութեան, տեղի, գրչի, մաքրութեան աստիճանի մասին և այլն: Բաց միևնույն ցուցակի, աւելի ևս հրատարակած երկու ցուցակների մէջ, այլ և այլ ձեռագիրների մասին այդ հարցերի պատասխանները լեռու լաւաջ են դրւած: Մինչդեռ, օրինակ, մի ձեռագրի նկատմամբ ամենից առաջ ցուց է տրւած ձեռագրի մեծութեան չափը, ապա թերթերի

թիւը, լեռու գրութիւնը և այլն, մի այլ ձեռագրի համար հարցերի հերթը այլ է, առաջ ցուց է տրւած թերթերի թիւը, լեռու մեծութիւնը, ապա գրութիւնը և այլն:

Նրկորդ. բոլոր ձեռագիրների մասին տւած տեղեկութիւնների տեսակները հաւասար թույլ չեն. ապա, պէս, օրինակ, մի ձեռագրի մասին տրւած են 16 տեսակ տեղեկութիւններ, իսկ մի ուրիշ ձեռագրի համար 22 տեսակ տեղեկութիւններ: Մինչդեռ աւելի նպատակաւարմարը այն կը լինէր, եթէ բոլոր ձեռագիրների նկատմամբ ճիշդ միևնույն հարցերը դրւած և այդ հարցերի պատասխաններն էլ ճիշդ միևնույն հերթով տրււած լինէին:

Ն.

3) ԿԱՆԱՅԵԱՆՅ, Ստեփան.—Յուդակ հայերէն ձեռագրների Թիֆլիսի Ներսիսեան Հոգևոր Դպրանոցի: Թիֆլիս, 1893 թ., տպար. Շարաձէի: Մեծագիր, 75 էջ: Հրատարակ. Ներսիսեան Հոգ. Դպրանոցի Հայոց Թիֆլիզոյ:

Վիեննայի Մխիթարեանների ձեռնարկութիւնը, որի ցաւթմ հրատարակած երկու տետրերի հետ ծանօթացրեցինք «Մուրճի» ընթերցողներին, ինչպէս և պէտք էր սպասել՝ զարկ էր տալու ձեռագիրների ցուցակներ հրատարակելու գործին: Ինչպէս և արդարեան գրադարանների ցուցակները օրինակ են ծառայել Մխիթարեաններին, նույնպէս և Միլի-

թարեանների այդ կարգի հրատարակութիւնները օրինակ պիտի դառնային Հայերին առհասարակ: Այս աշառաջին հետևողը մեզանում հանդիսանում է Թիֆլիսի Ներսիսեան հոգևոր դպրանոցը, որի մատենադարանը նաև ալթմ բաւականաչափ ձեռագիրներ ունի, որպէս զի արժեքն ունի նոցա ցուցակը առանձին տեսակով հրատարակել: